

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים א' פרקים י"א - י"ב

מנקודת השיא של בניין המקדש, מתחילה הדרדרותה של מלכות שלמה. נשיו הנכריות מטות את ליבו וגורל הממלכה המפוארת נחרץ. הכתוב מתאר עונש כפול: ה'שטנים' הפוגעים ומערערים את מלכותו מבחוץ עוד בחייו, וירבעם קורע את מלכותו מבפנים לאחר מותו.

רחבעם בן שלמה מחמיץ את ההזדמנות האחרונה לאיחוי הממלכה, ובהחלטה פזיזה ויהירה מביא לקרע מוחלט בין יהודה וישראל. ירבעם מלך ישראל מעמיק ביוזמתו את הקרע באמצעות רפורמה דתית מקיפה, שתכליתה לערער את מרכזיותו של המקדש בירושלים.

"וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק י"א

חטא הנשים הנכריות (א-ג):

א) בתיאור החטא משולבים שני היבטים. עיינו בפסוקים א-ב; ד-ה. כיצד מתואר החטא בפסוקים אלה? על איזה איסור בתורה הוא מבוסס (דברים ז, ד-ט)? בפסוק ג מתואר היבט נוסף של החטא, הקשור לאיסור בפרשת המלך (דברים יז, ז). כיצד השפיע כל היבט על שלמה? לסיכום, ראו את דברי רד"ק:

"נשים נכריות רבות - שתים רעות עשה בזה אחת שהרבה נשים ואפילו היו מישראל אסור לו להרבות כמו שכתוב "ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו", כל שכן שהיו נכריות שהטו לבבו אחרי אלהים אחרים. והוא בטח בחכמתו ואמר אני ארבה ולא אסור."

ב) תיאור הידרדרותו של שלמה באחרית ימיו עומד בהקבלה ניגודית לתיאור ראשית מלכותו (א-ג, ד). השוו את הנקודות הבאות: מפעלי הבניה, זבח והקטרה בבמות, יחסו לדוד אביו, הריבוי המספרי - אלף - בשני התיאורים. מי הם מושאי האהבה של שלמה בתחילת מלכותו ובסופה?

על בסיס כל זה, נסו לשרטט את התהליך שעבר שלמה מראשית מלכותו עד סופה.

2 שטני שלמה:

הכתוב מתמקד ומרחיב בתיאור קורותיו של החד האדומי. בתיאור זה יש יסודות מקבילים ומנוגדים לקורותיו של משה רבינו בתחילת ספר שמות. נסו לחשוף את נקודות הדמיון והשוני בין התיאורים. חישבו - כיצד קשור ענין זה לתיאור זיקת שלמה לבת פרעה בתחילת הפרק, ומה הוא מוסיף להבנתנו את דמותו של שלמה?

3 הרקע למרד ירבעם מתואר בשני שלבים - פוליטי: הרמת היד במלך (כו-כח) ונבואי: נבואת אחיה השילוני (כט-לט). הרקע הפוליטי עמום, וקשה לדעת האם מניעי של ירבעם מתוארים בצורה חיובית או שלילית. עיינו בפירוש האברבנאל המצוטט להלן:

"ואין ספק שלא היה זה ממנו תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, אבל היה שנאה וגסות רוח, ולולא זה לא היה מבקש שלמה להרגו... והנראה מסדר זה הסיפור ששלמה הפקיד את ירבעם לפי שראה אותו עושה מלאכה... ושאחרי שכבר נתגאה לב ירבעם בזה היה שאחיה השילוני יעדו במלכות עשרת השבטים כמו שנזכר והתגאה ירבעם בזה עוד, ומפני כל זה העיז פניו לדבר כנגד המלך... וסדר הדברים שהביאוהו לאותו עזות וגאוה בהיותם קודמים למרד בזמן."

(א) מדוע רואה אברבנאל את מניעי של שלמה באור שלילי? מהו סדר הזמנים בפרק לפי דעתו?
(ב) האם ניתן להציע פרשנות אחרת למניעי ירבעם? השוו לפסוק כח בפרקנו את תביעת ירבעם לקמן יב.ד.

פרק י"ב

4 פילוגה הממשי של המלוכה נעוץ בתגובתו של רחבעם לבקשת-תביעת העם. בפני רחבעם עמדו שתי חלופות: עצת הזקנים (ו-ז) ועצת 'הילדים' (ח-יא).

א. חישבו - מה ההיגיון העומד בבסיס כל אחד מההצעות, ומה ההבדל היסודי ביניהן?
ב. הכתוב אומר שרחבעם בחר בעצת הילדים "כי היתה סיבה מאת ה'", האם תוכלו לזהות בכתוב הסבר במישור הריאלי לבחירה זו, התלוי באופי העצה [שימו לב גם ליחסו לזקנים (ו) לעומת יחסו לילדים (ח)]? מה מלמד הדבר על אופיו של רחבעם ועל תפיסתו ביחס לכח ושלטון?

5 הרפורמה של ירבעם:

(א) עקבו אחר הפעולות השונות שעושה ירבעם לשם ביצור ממלכתו (כה-לג). כיצד מסייעת כל פעולה למגמתו?

(ב) ירבעם נשען ברפורמה שלו על תפיסות 'דתיות' קדומות ומחייא אותן. הוא יוצר עגלי זהב המזכירים את עגל הזהב שעשה אהרן, הוא קורא לבניו בשמותיהם של בני אהרן - נדב ואביה. נסו לשער - מדוע בחר דווקא בשמות אלה?

(ג) הקריאה 'רב לכם' (כח) דומה לקריאתו של קורח (במדבר טז, ג) הן בסגנונה והן בתוכנה. מסתבר שבאופן זה ביקש ירבעם להציג את הרפורמה שלו כשיבה למקורה אמיתי, ולא כחידוש מהפכני. נסו לשער מה היא 'תפיסת הקדושה' של ירבעם העולה מפעולותיו השונות? שימו לב בעיקר לכמות ומיקום העגלים, להשוואה לקרח, ולזהות העובדים המקדש.

”וַיְבִינּוּ בְּמִקְרָא” < הרחבה

’עץ יהודה ועץ אפרים’

פילוג המלוכה הותיר חותם טראומטי לדורות על עם ישראל, והביא לקרע לאומי ודתי עמוק ולכמה מלחמות אחים. התפיסה הרווחת היא שמלוכת ירבעם הייתה אפיזודה חולפת בלבד, ורק מלכות בית דוד היא המלכות הלגיטימית לדורות. תפיסה זו משתקפת בדברי הרמב”ם בהלכות מלכים (א,ט): ”מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר כסאך יהיה נכון עד עולם, אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו, שהרי נאמר לירבעם אך לא כל הימים.”

אולם בצד תפיסה זו ישנה תפיסה אחרת, המקוימת בידי חכמי הסוד, המעניקה מקום מסוים באחרית הימים גם למלכות ישראל בצד מלכות בית דוד. כך עולה מהשגת הראב”ד, איש הסוד, על דברי הרמב”ם: ”אמר אברהם, זה סותר מה שאמר למעלה... אלא ודאי כן הוא, אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים לא היתה מלכות פוסקת מזרעו אבל היתה שניה למלכות בית דוד כגון קיסר ופלא קיסר.”

תפיסה זו מופיעה ביתר הרחבה במקורות נוספים, המקדימים זאת כבר ליחסי יונתן בן שאול ודוד: ”ואלמלא ששאלו ישראל מלך שלא כהוגן לא אכלוהו פגה למלכות ראשונה, ודוד ויהונתן המלך והמשנה היו מזומנים לעשות מלוכה של קיימא על ישראל, אבל מאסם במלכות שמים... גרמה להם להקים מלך שאול, כשמו כן הוא - מושאל לכתר מלכות לפי שעה... והמשכילים זיהירו עם מה שאמר יהונתן לדוד אתה תמלוך על כל ישראל ואנוכי אהיה לך למשנה וגם שאול אבי יודע כן, כי הידיעה לא תאמר אלא בדברים אמיתיים העתידים להתקיים על כל פנים... אח”כ ביקש הקב”ה שיהיו רבעים וירבעם יהודה ואפרים יחדיו המלך והמשנה... אלא שלא זכינו, ונחיה ונראה.” (רבי מנחם עזריה מפאנו, מאמר חיקור הדין טז-יז)

חורבת צרידה, עירו של ירבעם בן נבט, מבט מהישוב פדואל. צילם: ישי הירדני

< למסלול טיול בצרידה חפשו: צרידה עירו של ירבעם >

מתן וימן

מכון תורני לנשים ע”ש שרה בת יצחק יעקב רענגנרט
The Sodie Rennerl Women’s Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ”ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל: perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים